Klimatske izbjeglice kao *locus theologicus*

Teološko-etički izazovi migracija u doba klimatske krize

Dalibor Milas*
dalibor.milas@gmail.com
https://orcid.org/0009-0009-2539-0352

https://doi.org/10.31192/np.24.1.1
UDK: 314.151.3-054.73:551.583.16
272-732.2Franciscus, papa
27:179
Prethodno priopćenje /
Preliminary communication
Primljeno: 15. srpnja 2025.
Prihvaćeno: 12. rujna 2025.

CC BY NC

Ovaj rad promišlja fenomen klimatskih izbjeglica kao teološki izazov unutar šireg okvira klimatske krize. Klimatska raseljenost nije samo humanitarno ili pravno pitanje, nego zahtijeva dublju etičku i duhovnu refleksiju. Polazeći od pojma locus theologicus, autor tvrdi da klimatske izbjeglice čine mjesto gdje Bog progovara kroz patnju, ranjivost i ekološku nepravdu. Analiziraju se dokumenti pape Franje, osobito Laudato si', te radovi suvremenih teologa poput Michaela Schöpfa i Jörga Alta, koji ukazuju na povezanost ekološke degradacije i prisilne migracije. Posebna pozornost posvećuje se napetosti između prava na ostanak i prava na dostojanstvenu mobilnost, uz poziv na etiku susreta, pravednosti i metanoje.

Ključne riječi: *Crkva, klimatske izbjeglice, locus theologicus, papa Franjo, teološka etika.*

* Dr. sc. Dalibor Milas, Sveučilište u Grazu, Katolički teološki fakultet; Sveučilište u Zagrebu, Sveučilišni centar za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik, Ul. Ivana Lučića 1a, HR-10000 Zagreb.

Uvod

Migracije su trajna konstanta ljudske povijesti. Ljudi su stoljećima napuštali domove u potrazi za sigurnošću, opstankom ili dostojanstvom. Iako su razlozi migracija najčešće bili politički, ratne ili ekonomske naravi, danas sve veći broj ljudi bježi zbog fenomena koji nadilazi nacionalne okvire i zahvaća samu biosferu: klimatske promjene. Iako se klimatske migracije bilježe još u najranijim civilizacijama,[1] suvremena klimatska raseljenost poprima nove razmjere, etičke dubine i teološke konotacije. Klimatske promjene, iako globalne po dosegu, neravnomjerno pogađaju najranjivije zajednice, upravo one koje su najmanje pridonijele njihovu nastanku. Time klimatske migracije postaju i pitanje globalne pravednosti. Pojam klimatskog izbjeglice, iako još uvijek pravno nereguliran, postaje središnji simbol epohalnog izazova koji objedinjuje ekologiju, migracije i etiku. No on nije samo predmet pravnih rasprava ili humanitarnog djelovanja, nego i *locus theologicus*, odnosno mjesto na kojem se otkriva dubinska napetost između ljudske ranjivosti i Božje pravednosti.

Cilj ovoga rada jest teološki promisliti o fenomenu klimatskih izbjeglica kao izazovu za savjest, duhovnost i etiku Crkve u 21. stoljeću. U tom ćemo kontekstu slijediti misli pape Franje, crkvene dokumente te teološke doprinose nekolicine teologa i znanstvenika koji ukazuju na potrebu povezivanja migracijske i ekološke etike u jedinstven moralni horizont.

Rad je strukturiran u pet tematskih cjelina: (1) *locus theologicus* kao metoda i perspektiva; (2) migracije u misaonome okviru pape Franje; (3) strukturalni uzroci klimatske raseljenosti; (4) teološka etika susreta i obraćenja; te (5) pravo na ostanak i pravo na dostojanstvo u svjetlu klimatske pravde.

1. Locus theologicus u suvremenoj teologiji

Pojam *locus theologicus* (teološko mjesto) u tradicionalnoj je teologiji označavao izvore teološke spoznaje: Sveto pismo, crkvenu predaju, saborske odluke, nauk crkvenih otaca i učiteljstvo Crkve. Pitanje izvora i mjesta na kojima teologija traži i prepoznaje istinu vjere ključno je za razumijevanje njezine metode, dinamike i društvene relevantnosti. To su bila formalna, autoritativna mjesta na koja se teologija oslanjala u artikuliranju svoje istine. Klasičnu sistematizaciju ovoga pojma dao je Melchior Cano u 16. stoljeću, koji je u djelu *De locis theologicis* definirao deset temeljnih izvora, među kojima su, uz one crkvene, i tzv. *loci alieni*, poput prirodnog razuma, filozofije i povijesti.[2] Dok je klasična

[1] Usp. Milan MESIĆ, Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ, Promjene u okolišu i ljudske migracije, *Migracijske i etičke teme*, 30 (2014) 3, 331-354, 333-334.

[2] Usp. Bernhard KÖRNER, *Melchior Cano. De locis theologicis: Ein Beitrag zur theologischen Erkenntnislehre*, Graz, Styria-Medienservice, 1994, 15-45.

teologija *loci theologici* razumijevala prvenstveno kao statične izvore, suvremena teologija naglašava njihovu povijesnu, dijalošku i dinamičnu narav.

Suvremena teologija, osobito nakon Drugoga vatikanskog koncila, proširuje i produbljuje ovo razumijevanje. U novijim znanstvenim pristupima, pod utjecajem filozofije dijalektike i topike,[3] ističe se da se teologija ne može temeljiti isključivo na strogim znanstvenim principima i deduktivnim dokazima. Umjesto toga, važnu ulogu dobiva topika, odnosno metoda koja omogućuje prepoznavanje istinitoga unutar diskursa, osobito ondje gdje stroga znanstvena pravila nisu dovoljna. Topika postaje način promišljanja koji se oslanja na životnu racionalnost i povijesno iskustvo, a ne isključivo na apstraktne dokaze.[4]

Ovaj razvoj omogućuje redefiniranje teoloških izvora čime kultura, povijest, filozofija, pluralizam i globalizacija postaju novi *loci theologici*. Teologija se time otvara prema konkretnim izazovima suvremenoga društva, ukorjenjuje u povijesno-kulturnoj stvarnosti i biva osjetljivija na znakove vremena. Posebno se ističe važnost *loci alieni*, koji su u prošlosti često bili marginalizirani, ali danas postaju ključni za oblikovanje vjere u pluralističkom i globaliziranom kontekstu.[5]

Takvo proširenje pojma *locus theologicus* omogućuje teologiji da ne bude samo čuvarica tradicije, nego i prostor živog susreta Božje objave sa stvarnim ljudskim iskustvom. Umjesto da se zatvara u akademske i crkvene okvire, teologija se sve više ostvaruje u dijalogu s poviješću, kulturom i svakodnevicom. Postaje dijaloška, povijesno osjetljiva i odgovorna za prepoznavanje znakova vremena.

U tom novom ključu, *loci theologici* postaju i konkretne povijesne situacije u kojima se Božja volja očituje u izazovu upućenom Crkvi i društvu. Siromašni, potlačeni, marginalizirani, ranjeni i isključeni postaju nova mjesta teološkog osluškivanja i razlučivanja. Bog se ne objavljuje samo kroz tekst, nego i kroz povijest; ne samo kroz riječi, nego i kroz rane.

Ova promjena posebno dolazi do izražaja u teologiji oslobođenja. Gustavo Gutiérrez ističe da su siromašni i potlačeni ne samo predmet kršćanske brige, nego i mjesto gdje se Bog na osobit način objavljuje i gdje vjera biva autentična. U njegovu djelu čitamo: »Siromah je mjesto gdje Bog postaje prisutan i gdje vjera biva istinski kušana.«[6] To znači da vjera nije apstraktna kontemplacija, nego konkretno usidrenje u stvarnost patnje i borbe za dostojanstvo. Svaka masovna i sustavna patnja, uključujući i klimatsku raseljenost, može tako postati egzistencijalni i hermeneutski *locus theologicus*: prostor u kojem se razotkriva istina o Bogu, čovjeku i društvu.

---

[3] Usp. Rüdiger BUBNER, *Dialektik als Topik. Bausteine zu einer lebensweltlichen Theorie der Rationalität*, Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1990, 56-59.

[4] Usp. *isto*, 60.

[5] Usp. *isto*.

[6] Gustavo GUTIERREZ, *The Truth Shall Make You Free. Confrontations*, New York, Orbis Books, 1990, 112.

Ova hermeneutika povijesne i egzistencijalne prisutnosti Boga nalazi svoj kontinuitet i u suvremenoj papinskoj misli, osobito kod pape Franje, koji je u svojim spisima i apelima prepoznavao patnju, isključenost i ranjivost kao mjesta razlučivanja i poziva na djelovanje. Papa Franjo nije se zaustavio samo na razini analize, nego je izričito pozivao Crkvu da u tim iskustvima prepoznaje izazov za vlastitu vjerodostojnost i poslanje. U *Laudato si'* piše:

> »Došlo je do tragičnog porasta broja migranata koji pokušavaju pobjeći od sve veće bijede uzrokovane uništavanjem okoliša. Njima se u međunarodnim konvencijama ne priznaje status izbjeglica; oni nose teret života koji su ostavili iza sebe i lišeni su bilo kakve pravne zaštite. Nažalost, vlada opća ravnodušnost prema tim tragedijama, koje se još uvijek događaju u raznim dijelovima svijeta. Izostanak reakcija na te drame naše braće i sestara znak je gubitka osjećaja odgovornosti za naše bližnje, na kojem se osniva svako civilno društvo.«[7]

Ovim riječima implicitno priznaje da patnja raseljenih nije samo humanitarni, nego i etičko-moralni izazov, izazov koji zahtijeva duhovni odgovor, a ne samo administrativnu prilagodbu. U *Fratelli tutti* također naglašava:

> »U ovim trenucima, kada se čini da se sve rastače i gubi koherentnost, dobro je apelirati na solidarnost koja proizlazi iz spoznaje kako smo odgovorni za slabosti drugih dok težimo izgradnji zajedničke budućnosti. Solidarnost se konkretno izražava u služenju koje može imati različite oblike preuzimanja odgovornosti za druge. Služenje velikim dijelom znači posvetiti brigu onima koji su krhki i slabi.«[8]

U nastavku te iste enciklike Franjo još izravnije poručuje:

> »Otuda potječe hitnost pronalaženja rješenja za sve ono što krši temeljna ljudska prava... Briga za one koji su u potrebi zahtijeva snagu i nježnost, trud i velikodušnost usred funkcionalističkog i privatističkog modela koji nezaobilazno vodi u 'kulturu odbacivanja'. [...] To znači preuzeti odgovornost za sadašnje situacije krajnje marginaliziranosti i tjeskobe te biti sposoban 'pomazati' tu sadašnjost uljem dostojanstva« (FT 188).

Drugim riječima, oni koji pate, uključujući klimatski raseljene, nisu samo objekti socijalne skrbi, nego i subjekti teološkog prepoznavanja. Njihovo lice postaje teološko zrcalo: pitanje upućeno vjeri, poziv na obraćenje, mjesto objave.

Promatrati klimatske izbjeglice ne kao tehnički ili politički problem, nego kao duhovni izazov, znači otvoriti prostor za drukčiju hermeneutiku: hermeneutiku prisutnosti Drugoga. U njima se ne susrećemo samo s krizom, nego s mogućnošću objave. Bog nas ne susreće unatoč njima, već upravo u njima. *Locus theologicus* time prestaje biti puki konceptualni putokaz; on postaje prostor u kojem teologija uči ponizno promatrati, slušati i odgovarati.

---

[7] FRANJO, *Laudato si'. Enciklika o brizi za zajednički dom* (24.V.2015), Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2020, br. 25 (dalje: LS).

[8] FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu* (3.X.2020), Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2021, br. 115 (dalje: FT).

2. Migracije kao teološki izazov kod pape Franje

Migracije su od samog početka pontifikata pape Franje ušle u središte crkvene, etičke i teološke refleksije. U svojoj poruci za Svjetski dan selilaca i izbjeglica papa Franjo 2017. piše da »migracije danas nisu fenomen ograničen samo na neka područja nego su njima pogođeni svi kontinenti i one sve više poprimaju dramatične razmjere globalnog pitanja«.[9]

Njegovo prvo apostolsko putovanje, ono na Lampedusu 2013., nije bilo tek pastoralni posjet, nego snažan teološki i proročki čin. Umjesto rješenja, Franjo je ponudio pitanje: »Tko je plakao za ovim mrtvima?« Njegova fraza o »globalizaciji ravnodušnosti« oblikovala je ne samo crkveni govor, nego i savjest europskih društava.[10] Već tada je bilo jasno da migracije ne vidi kao tehnički problem, nego kao dramu odnosa između Boga i čovjeka, moćnih i ranjivih, sigurnih i izloženih. U svojoj poruci za Svjetski dan selilaca i izbjeglica 2014. papa Franjo piše:

> »S kršćanskog gledišta, u stvarnosti migracije, kao i u drugim ljudskim stvarnostima, zamjećuje se napetost između ljepote stvaranja, označene milošću i otkupljenjem, i misterija grijeha. Usporedo sa solidarnošću i prihvaćanjem, gestama bratstva i razumijevanja, tu se susreću također odbacivanje, diskriminacija, trgovina i izrabljivanje, bol i smrt.«[11]

Za papu Franju migranti nisu objekt milostinje, nego subjekt teološke objave. U njima je Krist – progonjeni, umorni, neprihvaćeni. U *Evangelii gaudium* ističe da su migranti »izazov savjesti« i poziva Crkvu da bude »Crkva bez granica, majka svih«.[12] Ova slika Crkve kao »majke svih« ima duboko korijenje u Drugom vatikanskom saboru. Franjo se nadovezuje na koncilske oce koji su govorili o *Ecclesia mater* kako bi objasnili njezinu narav. Ona naime rađa sinove i kćeri i »u ljubavi i skrbi ih prihvaća kao svoje«.[13] Tu sliku Crkve kao sveopće majke papa Franjo dodatno razrađuje 2015. kada piše da »Crkva bez granica, majka svim ljudima, širi u svijetu kulturu prihvaćanja i solidarnosti, prema kojoj se nikoga ne treba držati beskorisnim, nepoželjnim ili odbačenim«.[14] U tom duhu, susret s migrantima nije samo etički imperativ, nego susret s Bogom, odnosno s Božjom prisutnošću na periferijama. I doista, Franjo više puta ponavlja da teologija mora krenuti upravo od tih rubnih figura našega vremena (EV 198-200).

---

[9] FRANJO, *»Ja sam, ne bojte se«. Riječi pape Franje o izbjeglicama i migrantima*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2023, 69.

[10] *Isto*, 23.

[11] *Isto*, 30.

[12] FRANJO, *Evangelii gaudium. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24.XI.2013), Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2013., br. 210. (dalje: EG).

[13] DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21.XI.1964), u: Dokumenti, Zagreb, 7. dop. i popr. izd., 2008, br. 14 (dalje: LG).

[14] Franjo, *»Ja sam, ne bojte se«…*, 41.

Svojim posjetom Lesbosu 2016. i susretima s izbjeglicama iz Sirije i Afganistana, Franjo nije održao doktrinarni govor nego je došao slušati živu stvarnost tih ljudi.[15] Njegova teologija migracija polazi od gledanja, sluha i blizine. To je teologija utjelovljenja, ne spekulacije: »Vidje mnoštvo i sažali mu se« (Mt 9,36). Ova evanđeoska sućut pretočena je u četiri geste koje Crkva mora prakticirati: primiti, zaštititi, promicati i integrirati. Franjo je geste iznio u svom govoru sudionicima međunarodnog foruma *Migracije i mir* 21. veljače 2017.[16]

Institucionalno, posebni Odjel za selioce i izbjeglice pri Dikasteriju za promicanje cjelovitog ljudskog razvoja svjedoči o težini i teološkoj važnosti ove teme. Pastoral i teologija nisu više odvojene sfere: Crkva je pozvana da bude bliska i konkretna, uz one najslabije, uzdižući svoj glas protiv sustava isključenja.[17] U tom svjetlu, sve to ukazuje na to da migracije nisu tek izazov za crkvenu praksu, nego i za samu teologiju. Crkva je pozvana ne samo pružiti pastoralnu skrb, nego razviti hermeneutički narativ koji prepoznaje lice Krista u ranjivima.

U *Evangelii gaudium* Franjo jasno naglašava: »Stvarnost je važnija od ideje« (EG 31). Time poručuje da ne trebamo govoriti o »migrantskoj krizi«, već o krizama koje uzrokuju migracije: klimatskim, ekonomskim, političkim, kolonijalnim. Migrant nije broj u statistici, već lik u kojem se prelama naša sposobnost za sućut i istinu. Migrant je *locus theologicus*. U njemu se zrcali i krhkost suvremenoga čovjeka i poziv Crkve da iznova oblikuje svoj identitet u svjetlu evanđeoske solidarnosti.

No, pravni okvir i dalje zaostaje. Klimatske izbjeglice još nemaju priznatu pravnu kategoriju. UNHCR i IOM prepoznaju njihovu ranjivost, ali međunarodno pravo još uvijek ih definira isključivo kao *interno raseljene osobe*, bez mogućnosti prekogranične zaštite.[18] Pojam *klimatskih izbjeglica* naišao je na otpor dijela akademske zajednice, smatrajući ga preširokim i neprovedivim.[19]

U ovom kontekstu Franjo otvara još jedno ključno pitanje: što znači solidarnost danas? Nakon Lampeduse, uvodi pojam *krize solidarnosti*, koju opisuje kao temeljnu dijagnozu svijeta koji sve vidi, ali ne reagira.[20] Ovdje nije riječ samo o političkom ili institucionalnom zastoju, nego o dubokoj duhovnoj krizi: krizi osjetljivosti, empatije i odgovornosti. Riječ je o krizi ne samo političkih sustava, nego duhovne osjetljivosti. Zadaća Crkve nije tek spasiti lica migranata, nego i vlastito lice da ne bi postala institucija sljepoće.

[15] Usp. Neven ŠIMAC, Crkva i kršćanin pred izazovom suvremenih migracija, *Bogoslovska smotra*, 89 (2019) 3, 723-741, 735-736.
[16] Usp. Franjo, *»Ja sam, ne bojte se«…*, 92-94.
[17] Usp. Michael SCHÖPF, Amaya VALCARCEL SILVELA, Unterwegs mit jenen, die unterwegs sind. Papst Franziskus' Vision für Geflüchtete, *Stimmen der Zeit*, 148 (2023) 285-296, 285-286.
[18] Usp. Neven TANDARIĆ, Prisilne migracije uslijed klimatskih promjena, *Holon*, 4 (2014) 1, 89-96, 92.
[19] Usp. Mesić, Župarić-Iljić, *Promjene u okolišu i ljudske migracije…*, 339.
[20] Usp. Schöpf, Valcarcel Silvela, *Unterwegs mit jenen, die unterwegs sind…*, 289.

3. Klimatska raseljenost i strukturalni grijeh

Klimatska raseljenost više nije tek distopijska prijetnja budućnosti, već surova stvarnost sadašnjice. Prema podacima *Internal Displacement Monitoring Centra*, samo u 2022. godini više od 30 milijuna ljudi bilo je prisiljeno napustiti svoje domove zbog ekstremnih vremenskih nepogoda. Stručnjaci predviđaju da bi do 2050. broj klimatskih izbjeglica mogao doseći 200 milijuna osoba.[21] Međuvladin odbor za klimatske promjene (IPCC) navodi kao ključne uzroke klimatski uvjetovanih migracija: sve češće i intenzivnije vremenske nepogode, poput poplava, ciklona, suša, porasta morske razine i nestašice vode.[22] Sociolozi razlikuju tri uzročne kategorije tzv. klimatskih migracija: (a) prirodne katastrofe, (b) urbano-industrijske katastrofe i (c) postupnu degradaciju resursa.[23] Ipak, brojke i klasifikacije ne obuhvaćaju složenost stvarnosti.

Unatoč rastućem broju pogođenih, pravni okvir i dalje zaostaje: međunarodno pravo još uvijek ne prepoznaje kategoriju *klimatskih izbjeglica*, što dodatno povećava pravnu i egzistencijalnu nesigurnost raseljenih skupina.[24] Većina njih ostaje bez prava na prekograničnu zaštitu.

No svesti klimatske izbjeglice na pasivne žrtve prirode znači previdjeti dublje uzroke. Isusovac i društveni analitičar Jörg Alt upozorava da se iza neutralne retorike prirodne nepogode krije sustavna odgovornost: »Ljudi ne bježe od prirode, nego od ekonomskog modela koji tu prirodu uništava.«[25] Stoga predlaže pojmove poput *fosilnih izbjeglica* (*fossile Flüchtlinge*) i *izbjeglice antropocena*,[26] čime naglašava da se klimatska raseljenost ne može promatrati izvan konteksta globalnih sustava moći i eksploatacije.

U tom svjetlu, fenomen klimatskih izbjeglica razotkriva stvarnost strukturalnog grijeha. Nije riječ samo o nepredvidivim prirodnim silama, nego o povijesnim nepravdama, kolonijalnim nasljeđima, nejednakoj raspodjeli resursa i inertnosti bogatijih država koje izbjegavaju preuzeti odgovornost za posljedice svog razvoja. Klimatska raseljenost tako postaje izražajan primjer ne samo humanitarne krize, već i etičkog i teološkog skandala.

Franjo u enciklici *Laudato si'* izričito povezuje okolišnu degradaciju sa socijalnom nepravdom: »Najgore posljedice sve većih klimatskih promjena osjećaju najugroženiji ljudi, posebno u zemljama u razvoju« (LS 25). Klimatski raseljeni, dakle, nisu tek kolateralne žrtve, nego konkretna lica strukturalne nejednakosti: oni najmanje doprinose krizi, a prvi snose njezine posljedice.

U tom duhu razmišlja i Jörg Alt koji nadopunjuje Franjinu viziju novim pojmovima i kritikom ekonomske paradigme. On upozorava da odgovorne države

[21] Usp. Mesić, Župarić-Iljić, *Promjene u okolišu i ljudske migracije…*, 342-343.
[22] Usp. *isto*, 335.
[23] Usp. *isto*, 336.
[24] Usp. Tandarić, *Prisilne migracije uslijed klimatskih promjena…*, 92-93.
[25] Jörg ALT, Milliarden Klimaflüchtlinge?, *Stimmen der Zeit*, 149 (2024) 6, 403-412, 410.
[26] Usp. *isto*, 405-406.

globalnog Sjevera često nude tehnička rješenja (npr. kontrole migracija, zidove, selektivan *resettlement*), umjesto da se suoče s uzrocima. Jedan afrički isusovac to rezimira riječima: »Vaš ekonomski model nova je kolonijalna puška koja nas tjera iz vlastite zemlje.«[27]

Teološki gledano, strukturalni grijeh klimatske raseljenosti očituje se i u duhovnoj sljepoći: čovjek odbija prepoznati vlastitu odgovornost i nastavlja prakticirati moć bez pokajanja. To zahtijeva proročku reakciju Crkve – ne samo suosjećanje, nego i raskrinkavanje grijeha koji više nije ograničen na pojedinca, već živi u strukturama.

Friederike Otto ističe da »klimatska kriza nije uzrok nejednakosti, već njezin simptom«.[28] U tom ključu, pravednost u klimi i ekologiji nije dopuna Evanđelju; ona postaje mjerilo njegove autentične primjene. Klimatski raseljeni tako postaju ne samo objekt pomoći, nego i korektiv: izazov za promjenu samog sustava. Drugim riječima, potrebno je obraćenje struktura, odnosno promjena smjera u načinu na koji društva gospodare resursima i odnose se prema ranjivima.

Da ovaj izazov nije apstraktan ni geografski izoliran, svjedoče i najnoviji podaci iz istočne Afrike, prema kojima je samo 2022. godine zabilježeno 3,1 milijun klimatski raseljenih, dok je u Somaliji zbog suše čak 2,3 milijuna ljudi bilo prisiljeno napustiti domove.[29] Ova stvarnost ne traži samo humanitarnu reakciju, nego i aktivno djelovanje Crkve i društva: razvijanje novih oblika solidarnosti i hrabre političke odluke koje će otvoriti drukčije putove.

4. Teologija susreta: etika solidarnosti i obraćenja

Klimatska raseljenost ne izaziva samo humanitarne i političke reakcije, nego i unutarnju preobrazbu. U središtu papina pristupa jest pojam susreta, ali ne kao sentimentalni okvir, već kao duhovno-politička gesta koja preobražava pogled na Drugoga i mijenja način djelovanja u svijetu. Franjo promišlja o »kulturi susreta« kao stilu života, kao sposobnosti ljudi »da se oduševljeno susreću s drugima, traže kontakt, grade mostove, planiraju projekt koji uključuje svakoga« (FT 216).

Upravo u kontekstu migracija i klimatskih izbjeglica, Franjo razvija viziju *kulture susreta*, ne kao puke empatije, nego kao etičkog oblika života utemeljenog na gledanju koje rađa djelovanjem. Milosrdni Samaritanac »vidje i sažali se« (Lk 10,33) i u tom pogledu započinje etički preokret. Gledati, u biblijskom smislu, znači priznati ranjivost drugoga i prepoznati vlastitu odgovornost za njegovu patnju.

[27] *Isto*, 408.
[28] *Isto*, 405.
[29] Usp. *isto*, 406.

> »Djelo ljubavi je biti uz osobu koja pati, ali je ljubav i sve ono što se čini bez izravnog doticaja s tom osobom kako bi se promijenili društveni uvjeti koji uzrokuju njezinu patnju« (FT 186).

Teologija susreta u tom kontekstu znači napuštanje apstraktnih ideoloških pozicija u korist konkretnog odnosa. Migrant više nije apstraktan problem; on je lice koje razara iluziju neutralnosti. Ili ulazimo u odnos ili gradimo zidove. Ili biramo Evanđelje ili štitimo vlastite privilegije. U toj dihotomiji susret postaje teološki kriterij: lice Drugoga razotkriva autentičnost našeg evanđeoskog odgovora. Tu počinje etika solidarnosti.

Svakodnevica pokazuje da migranti ne nailaze samo na gostoprimstvo, nego i na nepovjerenje, diskriminaciju i političku instrumentalizaciju. U mnogim zapadnim društvima klimatske izbjeglice se doživljavaju kao prijetnja njihovoj sigurnosti ili kulturi, što izbjeglicama dodatno produbljuje njihove traume. Istodobno, valja priznati da se kod dijela migranata očituje nesnalaženje i poteškoća u prilagodbi društvu koje ih prima, što nerijetko produbljuje uzajamno nepovjerenje. To otkriva napetost između evanđeoskog poziva na susret i realnosti u kojoj prevladavaju strah i zatvaranje.

Teologija susreta ne počiva na idejama, nego na raspoloživosti: to je spremnost izlaženja iz ideološke apstrakcije i ulaska u konkretan, ponekad neugodan odnos sa stvarnošću drugoga.

Franjo predlaže četiri ključna glagola, odnosno »miljokaza za djelovanje« koji uokviruju tu etiku: primiti (*accogliere*), zaštititi (*proteggere*), promicati (*promuovere*) i integrirati (*integrare*).[30] Riječ je o evanđeoskim imperativima, a ne pastoralnim smjernicama. Crkva, ako želi biti vjerodostojna, mora se odmaknuti od defanzivne pozicije i postati aktivni subjekt duhovne i društvene promjene. Ovi koraci nisu samo odgovor na izazov migracija, već i ogledalo vjerničke zrelosti u globaliziranom svijetu.

No, temelj teologije susreta nije strategija, već metanoja, odnosno dubinska preobrazba srca i života. Franjo ističe da »realnosti imaju prednost pred idejama« (EG 231). Ne može se govoriti o brizi za stvorenje, a tolerirati sustave koji proizvode izbjeglice. Ne može se propovijedati o Kristovoj blizini, a ignorirati one koji bježe od gladi, suše ili rata. Susret, ako je autentičan, uvijek uključuje konverziju, ne samo emocionalnu, nego i egzistencijalnu, pa i strukturalnu. Duhovno obraćenje o kojem Franjo govori nije povlačenje u privatnu pobožnost, već izlazak iz sebe prema Drugome, osobito onome koji je raseljen, izgubljen, ranjen. U svakom takvom čovjeku Crkva prepoznaje Isusa Krista. Ta izjava nije poetska figura, nego evanđeoski kriterij: Krist i danas »nema gdje nasloniti glavu« (usp. Mt 8,20).

U *Pastoralnim smjernicama za klimatski raseljene osobe* (30. ožujka 2021.), poseban Odjel za selioce i izbjeglice pri Dikasteriju za promicanje cjelovitoga

[30] Usp. Franjo, *»Ja sam, ne bojte se«…*, 99-106.

ljudskog razvoja upozorava da više nije dovoljno samo pomoći, nego se mora promijeniti način na koji ljudi žive, proizvode, troše i mole.[31] Solidarnost nije nadogradnja vjere; ona je njezin temelj. Metanoja nije samo unutarnji mir, već konkretna promjena smjera: osobnog, društvenog i eklezijalnog.

5. Klimatske izbjeglice između prava na ostanak i prava na dostojanstvo

Unatoč tome što međunarodno pravo još ne priznaje formalni status klimatskih izbjeglica, niz crkvenih i etičkih dokumenata naglašava potrebu za njihovim pravnim, moralnim i duhovnim priznanjem. Tako *Gaudium et spes* podsjeća na dužnost solidarnosti i zaštite ljudskog dostojanstva,[32] *Caritas in veritate* povezuje migracije s razvojnim nejednakostima,[33] dok prethodno spomenute *Pastoralne smjernice za klimatski raseljene osobe* (2021) izričito ističu pravo na ostanak i dostojanstvenu mobilnost. No njihova pojava ne otvara samo humanitarna i politička, već i pravna, društvena i – što je predmet ovog rada – teološka pitanja. No jedno temeljno pitanje sve glasnije odjekuje iz globalnog Juga: zašto bi ljudi uopće morali igdje ići?

U etičkom horizontu, pravo na migraciju, koliko god važno, nije najosnovnije ljudsko pravo. Važnije od njega je pravo na ostanak: pravo na dostojan život u vlastitom kontekstu, na vlastitoj zemlji, unutar vlastite kulture i zajednice. U biblijskoj perspektivi, zemlja nije samo resurs, već prostor pripadanja, sjećanja i blagoslova, što dodatno osnažuje etičku relevantnost prava na ostanak. Klimatske izbjeglice nisu ljudi koji žele otići; oni su ljudi koji žele ostati, ali su u tome spriječeni sustavima eksploatacije, klimatske nepravde i političke pasivnosti. Papa Franjo smatra potrebnim »intervenirati u uzroke, a ne samo ispravljati posljedice« (LS 26) trenutnoga modela proizvodnje i potrošnje. Time je pozvao na promjene koje zahvaćaju ne samo kratkoročne mjere, već i samu strukturu sustava koji klimatsku raseljenost generira. U *Pastoralnim smjernicama za klimatski raseljene osobe* jasno se prepoznaje tenzija između prisile i dostojanstva. Migracija mora biti izbor, a ne nužnost nametnuta izostankom političke volje i strukturalne pravednosti.[34]

---

[31] Usp. MIGRANTS AND REFUGEES SECTION OF THE DICASTERY FOR PROMOTING INTEGRAL HUMAN DEVELOPMENT, *Pastoral Orientations on Climate Displaced People* (30.03.2021), https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2021/03/30/210330b.html (14.07.2025).

[32] Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7.XII.1965), u: Dokumenti, Zagreb, 7. dop. i popr. izd., 2008, br. 26-27 (dalje: GS).

[33] Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29.VI.2009), Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2009, br. 48.

[34] Usp. *isto*, 10.

Jörg Alt podsjeća na glasove pacifičkih otočnih država koje već desetljećima upozoravaju da se ne žele preseliti; oni samo žele preživjeti ondje gdje pripadaju.[35] U tom svjetlu, premještanje bez suočavanja s uzrocima klimatske krize doživljava se kao strategija izbjegavanja odgovornosti, a ne kao rješenje.

Klimatske izbjeglice ne mogu se promatrati izvan konteksta klimatske pravde. Riječ je o etičkoj paradigmi koja nadilazi tehnička rješenja i poziva na pravednu raspodjelu tereta klimatske krize. Klimatske promjene pogađaju ponajprije one koji su najmanje pridonijeli njihovu nastanku: siromašne, ranjive, marginalizirane. Odgovor na klimatske izazove mora počivati na konceptu globalne pravednosti, što uključuje radikalne promjene u ekonomiji, potrošnji i međunarodnim odnosima.[36]

Klimatska pravda tako postaje etički korelat prava na ostanak i prava na dostojanstvo: bez nje, svako pravo ostaje prazno obećanje. Kršćanska etika u tom kontekstu mora ići dalje od karitativne logike pomoći. Riječ je o strukturalnoj pravednosti. Ako Crkva želi biti vjerodostojna, ne može samo štititi one koji migriraju; mora se zalagati za uvjete u kojima migracija neće biti prisila, nego sloboda. To uključuje promicanje obnovljivih izvora energije, politički pritisak na globalni Sjever i kršćansku artikulaciju prava na ostanak kao oblika Božje pravednosti u povijesti.

Dokle god je to pravo povrijeđeno, Crkva mora paralelno braniti i pravo na dostojanstvenu migraciju: sigurnu, zakonitu i uključujuću. Prijedlozi poput klimatskih viza, klimatskih putovnica i međunarodnog priznanja klimatske prisilne mobilnosti nisu samo politički zahtjevi; oni su i etički imperativi. Naša se odgovornost neće mjeriti barijerama, nego širom otvorenim vratima i licima koja prihvaćamo kao svoja.

U konačnici, pravi izazov nije upravljanje migracijom, nego prepoznavanje Božje prisutnosti u onima koji bježe, ali ne žele otići. I još više, učiniti sve da ne moraju otići.

U raspravama o klimatskoj mobilnosti profilirala su se dva oprečna pristupa: tzv. »maksimalistički« i »minimalistički«. Prvi upozoravaju na mogućnost milijuna klimatskih izbjeglica i pozivaju na uspostavu novih pravnih mehanizama. Drugi, naprotiv, naglašavaju otpornost lokalnih zajednica, upozoravaju na pretjerivanja te zagovaraju rješenja prilagođena lokalnim kontekstima.[37] Dok jedni predviđaju dramatične valove okolišnih izbjeglica, drugi ukazuju na kompleksnost migracija i potrebu kontekstualnog razumijevanja uzroka.[38] Između tih krajnosti potreban je uravnotežen pristup koji prepoznaje rizike obiju strana. Teološka refleksija ne zamjenjuje empirijske analize, ali ih nadopunjuje etičkim orijentirima: pravednošću, dostojanstvom i odgovornošću. Samo tako

[35] Usp. Alt, *Milliarden Klimaflüchtlinge…*, 406.
[36] Usp. Schöpf, Valcarcel Silvela, *Unterwegs mit jenen, die unterwegs sind…*, 289.
[37] Usp. *isto*, 290-292.
[38] Usp. *isto*, 291.

možemo izbjeći ideološke prečace i oblikovati odgovore koji su istodobno održivi i istiniti.

Zaključak

Klimatske izbjeglice, iako još uvijek bez formalnog pravnog statusa, sve su jasniji znak vremena u kojem se isprepliću ekološka kriza, globalna nepravda i politička neodgovornost. Njihova raseljenost nije rezultat slobodnog izbora, nego egzistencijalne nužde. Ne bježe pred vojnicima, nego pred rastućim morem, iscrpljenim tlom i zrakom koji više ne donosi život. Time postaju vidljivo lice epohe u kojoj priroda uzvraća na ljudsku neodgovornost.

U teološkoj perspektivi, klimatske izbjeglice nisu tek humanitarni izazov, već *locus theologicus* kao mjesto gdje Bog postaje prisutan u ranjivosti, bespomoćnosti i egzilu. Njihova patnja doziva novu etiku: onu koja nadilazi granice milosrđa i poziva na strukturalnu pravednost, promjenu načina života, duhovno obraćenje i odgovornost pred stvorenim svijetom. U njima se odražava lice Krista protjeranog i razapetog i u njima Crkva ne smije prepoznati samo adresata svoje pomoći, nego izazov vlastite vjerodostojnosti.

Ako želi biti vjerna Evanđelju, Crkva ne može ostati nijema pred ekonomskim sustavima koji generiraju klimatsku raseljenost. Njezin govor mora biti proročki, njezina skrb konkretna, njezina pozicija jasna: na strani onih koji gube sve, osim dostojanstva. Prava na migraciju i na ostanak nisu suprotstavljena, nego komplementarna. I oba zahtijevaju pravnu zaštitu, političku volju i duhovnu zrelost koja vidi dalje od vlastite udobnosti.

Možda će upravo oni koji su morali napustiti svoj dom, ne zbog želje, nego zbog naše neodgovornosti, biti ti koji će nas suočiti s istinom. I natjerati nas da vidimo ono što nismo htjeli vidjeti, čujemo ono što godinama odgađamo i povjerujemo da Bog nije napustio svijet nego nas čeka ondje gdje se sve lomi.

Na kraju, ostaje pitanje: prepoznajemo li danas Božje lice u onima koji ne bježe od nasilnika, nego od prirode koja ih više ne može nositi, jer smo je sami učinili nepodnošljivom?

Dalibor Milas*

Climate Refugees as a Locus Theologicus: Theological and Ethical Challenges of Displacement in the Age of Climate Crisis

Summary

This article explores climate-induced displacement as a theological and ethical challenge in the age of global climate disruption. While often framed as a humanitarian or legal issue, climate displacement demands a more profound theological response. Starting from the concept of *locus theologicus*, the paper suggests that climate refugees embody a place where God speaks: through human suffering, ecological fragility, and structural injustice. Drawing on the writings of Pope Francis, particularly the encyclical Laudato si', as well as theological reflections by Michael Schöpf, Jörg Alt, and others, the article emphasizes the interwoven nature of environmental degradation and forced migration. Special focus is placed on the ethical tension between the right to remain and the right to migrate with dignity, exposing the failures of global systems and the urgency of just responses. In this context, the paper advocates a renewed theological ethic rooted in encounter, justice, and spiritual metanoia. Climate refugees are not merely victims or security concerns; they are signs of the times and, in a deeply biblical sense, the crucified body of Christ in the present world. The credibility of Christian theology today hinges on its capacity to interpret these realities prophetically and to stand, without reservation, alongside those displaced by the consequences of human-driven collapse.

Keywords: Church, Climate Refugees, Locus Theologicus, Pope Francis, Theological Ethics.

(*na engl. prev.* Dalibor Milas)

* Dalibor Milas, PhD, University of Graz, Faculty of Catholic Theology; University of Zagreb, University Centre for Protestant Theology Matija Vlačić Ilirik; Address: Ul. Ivana Lučića 1a, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: dalibor.milas@gmail.com.